

СТАНОВИЩЕ за дисертацията

Качество на живот и психологически последици от COVID-19 пандемията за българската популация за присъждане на образователната и научна степен ДОКТОР Научно направление: 3.2. Психология (Клинична психология)

Докторант: Нина Милкова Петкова
Изготвил становището: доц. д-р Диана Циркова

Темата, избрана от Нина Петкова, следва една от големите изследователски тенденции, които очертават последиците за психичния живот и психичното здраве след пандемията от COVID-19. Изучаването на въпросите, свързани с дългосрочните ефекти от пандемията върху човешкото здраве, в частност върху психичното здраве и качеството на живот могат да имат стойност на предиктори по отношение стратегиите за справяне с кризи и травматични събития.

Личната ангажираност на докторанта, клиничният опит, който има от пряка работа с пациенти и техните близки по време на пандемията, правят избора на г-жа Петкова обоснован и позволяват да се съчетае научно-изследователския интерес с осмисляне на преживяното в една задълбочена работа по социално значима тема. В работата си Нина Петкова си поставя за цел да направи видими последиците от преживяната пандемия и да даде интерпретация на психологическия отпечатък, който тези преживявания имат върху хората в България.

Научният труд е в обем от 145 страници и изпълнява изискванията за подобен вид научна разработка. Състои се от теоретична, емпирична и аналитична част, литературен обзор и приложения. Използвани са 111 литературни източника, на български и английски език и 8 връзки, които препращат към източници в интернет. Представен е автореферат в обем 41 страници, който съдържа в резюмиран вид основните теоретични идеи и анализи на получените данни от емпиричното изследване. Докторантът е представил списък с три самостоятелни публикации по темата на дисертацията, публикувани в научни издания или представени на различни форуми. Описани са и основните научно-приложни приноси моменти в дисертационния труд.

Теоретичната част, основана на достатъчно богат литературен обзор е разгърната около няколко основни направления. Докторантката започва с изясняване на същността, етиологията, симптоматиката и патогенезата на COVID – 19, психологическите реакции при здравна криза. Изяснени са концепциите за стреса и качеството на живот. Представен е световният изследователски опит в проучването на психологическите последици. В последната част от теоретичната постановка са предложени политики и методологии за превенция на психологически заболявания от COVID-19.

Във **втора глава** е описан дизайна на емпиричното изследване. Адекватно на темата са дефинирани целите и задачите на изследването. Фокусът на изследването е насочен към три ключови области: социална адаптация, психично здраве, здравни уроци, между които да се търсят връзки и да се изведат значими тенденции. Формулирани са седем изследователски хипотези, като хипотеза 2 включва една подхипотеза, хипотеза 4 включва две подхипотези и хипотеза 6 включва три подхипотези. Една част от хипотезите следват очаквания за резултати, свързани с референтни изследвания в международен план. Другата част, изследват взаимовръзки между фактори, свързани с психичното здраве, социални и демографски фактори – „семеино положение“ и „финанси“, здравно поведение. Хипотезите са логически обосновани и свързани с поставените цели и задачи.

Формираната група изследвани лица е разнородна – по възраст и социално-икономически статус, като са отчетени социални, демографски и географски различия, което осигурява представителност на данните за българската популация. Броят на изследваните лица е 150. Групата изследвани лица включва лица с личен опит от боледуване; лица, които не са засегнати от болестта, но са засегнати от социално-икономическите последици; ваксинирани и неваксинирани лица. Разпределението на групите по различни признаци е описано коректно и адекватно на поставените изследователски цели. При подбора на изследваните лица и включването им в процедурата на психологическо изследване са спазени етичните стандарти за подбор и провеждане на психологическо изследване.

Много добре е подбран и представен изследователския инструментариум. Той е богат и същевременно изследва в дълбочина много компоненти, които могат да осигурят проследяване на връзки и взаимодействия, формулирани в изследователските хипотези. Подбраните методики са три:

The COVID-19 Pandemic Mental Health Questionnaire (CoPaQ, 2020) (*Въпросник за психично здраве по време на пандемия от COVID-19*) е методика, която не е адаптирана за български условия, но показва добра надеждност и валидност при прилагане в много европейски страни. Изборът на докторанта е на дългата версия, която е най богата на фактори, свързани с психичното здраве и пандемичната обстановка.

Quality of Life Inventory (QoLI, 1994) (Скала за изследване качеството на живот) е вторият инструмент, избран от докторанта. Методиката изследва 16 области от различни сфери на живота и притежава чувствителност към резултатите от лечението при редица психични състояния. В някои случаи инструментът може да служи като обективен измерител на състоянието след проведено психотерапевтично лечение при определени условия.

Третият инструмент, който докторантът включва в методологията е *Social Embeddedness Scale (SE)*. Скалата измерва степента, до която индивидът е интегриран в своята социална мрежа. Тя изследва количествени и качествените аспекти на социалните връзки, честотата на взаимодействията, доверието, емоционалната подкрепа, усещането за принадлежност към дадена общност. Скалата е включена в

дисертационното изследване, защото се основава на теорията за социалната интеграция. Според тази теория съществува връзка социалното включване, психологическото благополучие и качеството на живот.

Коректно са представени психометричните характеристики на методиките и процедурата на проведеното изследване. В края на втората част са описани методиките на статистическия анализ. Използвана е дескриптивна статистика, тестове за значимост на разликите, тестове за нормалност на разпределението, корелационен и регресионен анализ.

В отделна част са описани ограниченията на избраната методология, което показва, че авторът е анализирал и сравнил множество инструменти, преди да направи своя окончателен избор. Това дава възможност да се очертаят границите на интерпретацията и обобщението на проявените в изследването тенденции.

В **трета глава** на дисертационния труд е направен анализ на получените данни. Прави впечатление добре структурираното представяне на данните, което дава възможност да се проследи интерпретацията на автора и съответствието между получени данни и изводите, които са направени. Визуализирането на данните е коректно и богато. То позволява да се проследят както детайли от направените връзки, така и общите тенденции, изведени чрез статистическите процедури.

В дискусията е направена връзка между анализа на данни, тяхната интерпретация и връзката, която се установява с предварително формулираните хипотези.

По отношение на Хипотеза 1, която изследва връзката между психично здраве и ваксинационен статус, събраните данни доказват статистическа разлика. Направен е изключително важен извод, че: *„Ваксинацията, макар и първично здравна мярка, може да се разглежда и като индикатор за психосоциална адаптивност – способността на индивидите да се ориентират, да се доверяват и да действат проактивно в ситуации на криза“.* (стр.130)

Хипотеза 2 изследва връзката между качеството на живот и населеното място. Приложените статистически процедури показват, че големината и типът на населеното място не е самостоятелен и определящ фактор за възприеманото качество на живот в постпандемия. Доказана е разлика по полов признак, която се изразява в по-добро психично благосъстояние на мъжете спрямо жените.

Хипотеза 3, която изследва връзката между формата на работа и психичното здраве не е доказана - няма статистически значима разлика в нивата на психично здраве между участниците, работещи в различни формати – онлайн, хибридно или присъствено.

Хипотеза 4 изследва доверието към здравните служби и резултатите потвърждават предположеното ниско доверие към здравните институции. Тези резултати са свързани с общата тенденция на институционален скептицизъм в постпандемичната ситуация. Интерес представляват разсъжденията на автора по отношение на връзката между конспиративни вярвания и нагласи, дефинирана в Хипотеза 4.1. Изследваната група демонстрира отчетливо изразена тенденция на конспиративно мислене и нагласи. Това е интерпретирано като форма на колективна, когнитивна стратегия за справяне с несигурността. Резултатите относно хипотеза 4.2 показват, че участниците, преживели

загуба на близък човек по време на пандемията, имат значимо по-ниски нива на психично здраве, както и повишени усещания за самота, безнадеждност и изолация.

Хипотеза 5 е потвърдена. Резултатите показват ниско ниво на страх спрямо вируса *SARS-CoV-2*. Докторантът предлага широк спектър от обяснителни фактори, които могат да интерпретират тези данни.

Резултатите потвърждават хипотеза 6, както и допълнителните хипотези 6.1 и 6.2. Направен е изводът, че достъпът до помагачи психологични подходи и методи по време на пандемия и след това, води до редуциране на дистреса, подпомага възстановяването по отношение на личната автономност, идентичност и социално функциониране. Много интересни са резултатите, изследващи Хипотеза 6.3 - *Влияние на семейното и финансовото положение*, които показват, че семейното положение и финансовата стабилност имат силно изразена предиктивна стойност по отношение на психичното благополучие.

Хипотеза 7 е частично потвърдена. Данните доказват, че пандемията е довела до частични и нееднозначни промени в здравните навици на населението.

В аналитичната част на дисертацията откриваме и един от най-съществените изводи на докторанта – емпирични доказателства, че психичното здраве не е изолиран феномен, а е в пряка връзка с условията на живот, икономическата сигурност и чувството за социална принадлежност.

В докторския труд могат да бъдат отбелязани следните приноси:

В областта на теоретичните идеи:

- Направен е преглед на характеристиките, които обуславят пандемичните ситуации в миналото и в нашето съвремие.
- Очертана е идеята за здравна криза и нейната връзка със стреса и качеството на живот. Изведени са теоретични концепции и фактори, които могат да съставляват модели за бъдещи научно-изследователски проекти.

В областта на психодиагностиката:

- На колегиалната психологическа общност е предложена валидизация на *COVID-19 Psychological Questionnaire (CoPaQ)*, международно признат инструмент за оценка на психологическите последици от пандемията.
- Събрани са изследователски данни относно *Quality of Life Inventory (QoLI, 1994)* (Скала за изследване качеството на живот), които могат да бъдат използвани при по-нататъшни процедури за стандартизирането му в български условия.

В областта на психичното здраве:

- Предоставени са данни и са направени изводи, които могат да допринесат за разработването на политики в сферата на психичното здраве.

- Данните от направеното изследване дават научно доказателство за връзката между индивидуалните здравни решения и психичното състояние на населението. Те доказват необходимостта от подходи, които се фокусират върху социалното включване и условията на живот.

В областта на преподавателската академична дейност:

- Дисертационният труд предполага изработването на модел за провеждане на семинарни и практически занятия в курсовете по „Медицинска психология“, „Психология и здраве“, „Клинична психология“.

Мнението ми за дисертационния труд е изцяло позитивно и въз основа на оценките, които давам за научните резултати и приноси, представени в дисертацията, предлагам на Нина Петкова да бъде присъдена научната степен ДОКТОР.

Дата:

11. 01. 2026

Изготвил становището:

/доц. д-р Диана Циркова/